

УДК 811.161.2 (477.87) (093)

Василь Шаркань

Ужгородський національний університет, м. Ужгород

ВАЖЛИВЕ ДЖЕРЕЛО ДЛЯ ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ НА ЗАКАРПАТТІ

Рец. на кн.: *Ігор Ліхтей. Августин Волошин: два ювілеї*. Ужгород, 2017.

Августин Волошин — постать у нашій історії велична і трагічна. Попри те, що він був одним із найвидатніших українських політичних діячів ХХ ст. — прем'єр-міністром і президентом Карпатської України, а його багатогранній діяльності (педагогічній, релігійній, політичній, науковій) дослідники приділяють значну увагу, — залишається чимало матеріалів, пов'язаних із його діяльністю, що й надалі потребують детального вивчення. Водночас стають доступними ширшому загалові документи, що були невідомі чи маловідомі раніше.

2017 р. в Ужгороді опубліковано збірник документів «Августин Волошин: два ювілеї». Упорядкував книгу Ігор Ліхтей — кандидат історичних наук, завідувач кафедри Ужгородського національного університету. У виданні оприлюднено частину листівок і телеграм із двох альбомів, які знайшов у 90-х роках ХХ ст. на горищі власного будинку в Ужгороді фізик Ференц Папп, син колишнього професора Ужгородської гімназії. Перед переїздом до Угорщини Ф. Папп передав альбом своєму університетському товаришеві — докторові фізико-математичних наук, професору Олександрові Снігурському, який мав подбати про видання пам'ятки. У двох знайдених альбомах містяться листівки й телеграми (загалом понад 600), газетні матеріали й рукопис статті угорською мовою (60 сторінок) про А. Волошина (с. 3).

© В.В. ШАРКАНЬ, 2018

У передмові «Августин Волошин як символ єдності українців» (с. 3–16) І. Ліхтей описав історію знахідки та подав ґрунтовний огляд життя й діяльності Августина Волошина на тлі суспільно-історичних обставин на Закарпатті кінця ХІХ — першої половини ХХ ст.

Загалом у книзі оприлюднено близько 360 документів. Видання складається з двох розділів: у першому вміщені вітання за 1924 р. — на п'ятдесятилітній ювілей (понад 90 документів), у другому — за 1934 р., на шістдесятиріччя А. Волошина (понад 260 документів). У межах розділів привітання класифіковані за адресантами, серед яких — представники державних установ, послы і сенатори парламенту Чехословацької Республіки, політичні партії, священнослужителі, освітяни, представники «Просвіти» й інших культурно-освітніх товариств, студенти й пластуни, колективи кооперативних спілок і господарських товариств краю, банківські урядовці, українські діячі екзилу та емігрантські громади Чехословаччини, українці з-за меж Чехословаччини, українські письменники та ін.

Уміщені в збірнику документи засвідчують, що А. Волошина шанували не тільки представники місцевої інтелігенції, — він був відомий далеко за межами Закарпаття ще до того, як став прем'єр-міністром і президентом Карпатської України. Серед адресантів — такі українські діячі, як митрополит А. Шептицький, В. Гнатюк, Д. Донцов, С. Дністрянський, Д. Антонович, Д. Дорошенко, А. Животко, С. Шелухин, Л. Білецький, С. Черкасенко, М. Підгірянка та ін.

Науковий апарат видання оформлений належно: І. Ліхтей подав короткі довідки про адресантів, про населені пункти, з яких надсилали вітання, переклав деякі документи з чеської українською. Книга особливо цінна для вивчення історії української літературної мови завдяки оприлюдненим у ній фотокопіям документів.

Більшість уміщених у збірнику текстів написані українською мовою. Незначна частина — чеською, кілька текстів — «язичієм», яке на Закарпатті міжвоєнного періоду теж уживали (це переважно вітання від духовенства — єпископа Антонія Паппа, ректора семінарії в Ужгороді О. Хіри, від деяких місцевих чиновників). Чеською писані привітання від чеських посадовців.

Цікаво, що українською мовою написаний адрес за 1924 р. очільника шкільного реферату в Ужгороді чеха Йозефа Пешека, який був прихильником руського напрямку¹: *«Коли нынѣ з радостею можемо дивитися на поступ в нашом школьництвѣ, на скорѣ поширюваня культуры серед найширшѣ верствы руського народа под Карпатами, то в том велика доля заслуги лежить у Вас Вп. Пане Директоре, котрый нынѣ святкуете 50 лѣтнѣ роковины Ваших народин.*

[...] Вы служили тому народови не лиш в школѣ але и поза нею. В школѣ Вы выховали молодѣ поколѣня народных працьовников, выховали в серцях

¹ У цитатах зберігаємо мовні, орфографічні й пунктуаційні особливості оригіналу.

будучих учителів почуття обов'язку для свого народу *учити его родным его словом, подносити его экономично и вести до лѣпшого благобыта а поза школою старатися и о найменшого брата, подавали ему до рук першѣ основы руського письма своєю Азбукою и Читанкою, учили его як має он жити численными статтями в «Науцѣ» и «Мѣсяцесловах», котрѣ стали напослѣд одиноким прибѣжищем печатаного народного слова»* (с. 22 — 23). Для сучасного читача цей текст може здаватися не таким близьким на-самперед через правопис — у ньому використано панькевичівку, якою офіційно послуговувалися в освітній сфері на Закарпатті міжвоєнного періоду. Саме такою мовою й правописом публікували розпорядження шкільного реферату Підкарпатської Русі. До мовного оформлення зазначеного тексту, припускаємо, долучився І. Панькевич, який у 20-х рр. ХХ ст. перекладав чеські освітні документи українською. Однак привітання за 1934 р., що його підписав сам І. Панькевич, написане українською літературною мовою й фонетичним правописом (с. 192).

Найбільше вітань А. Волошинові надіслали місцеві освітяни — учителі, представники навчальних установ, культурно-освітніх товариств. Ці тексти, написані українською мовою, викликають особливий інтерес: по-перше, вони свідчать, що в закарпатських школах міжвоєнного періоду було кому навчати дітей норм української літературної мови; по-друге, на основі пам'яток різних років можна простежити тенденції вживання української літературної мови та правопису на Закарпатті 20 — 30-х рр. ХХ ст.

Наведемо для порівняння типовий приклад — два привітання колишнього учня Августина Волошина Ю. Янчика, який працював учителем на Хустщині. 1924 р. він послуговувався офіційним етимологічним правописом: *«Уважаючи Тебе дѣйсно найбільшим дѣятелем и щирым та свѣдомым Русиним в нашей милой Краинѣ, а щонайголовнѣйше идейным працювником на народной нивѣ — пересылаю отсею дорогою з нагоды 50 лѣтного Твого Ювелею и 25 лѣтного Ювелею Твоеѣ громадянськоѣ та письменицькоѣ дѣяльности — найщирійші бажаня, щастя, здоровля и много лѣт прожити и працювати для нашего бідного народа дальше в тѣм напрямі, в якѣм Ты працював дотепер»* (с. 35). Однак 1934 р. Ю. Янчик уже зробив вибір на користь фонетичного правопису: *«З нагоди 60 літних уродин високодостойного отця Ювіланта складає бувший Ваш ученик найщирійше благожелання!»*

Бажає з горячого серця, щоби Всемогучий Бог подержав на нашу радість отця Діректора з Своєю милою Панією на многа і блага літ!

Одночасно щире його бажання, щоби ту тяжку але чесну працю, яку виконує наш батько Ювілант для добра Підкарп. Українського населеня, най Отець Небесний нагородить сторицею» (с. 177). Ці приклади добре демонструють правописні тенденції на Закарпатті впродовж десятиліття: 1934 р. автори переважно перейшли на фонетичну орфографію, хоча у використанні обох правописних систем помітне хитання (*дѣйсно, щонайголовнѣйше*, але *найщирійші, бідного* в тексті 1924 р., *бажаня*, але *населеня* в тексті 1934 р.).

Опубліковані в збірнику «Августин Волошин: два ювілеї» тексти — ще одне свідчення того, що українську літературну мову на Закарпатті міжвоєнного періоду знали, її використовували не лише вихідці з Галичини, а й місцеві люди, — які народилися на теренах історичного Закарпаття й здобували освіту в місцевих навчальних закладах. У текстах простежуємо тенденцію до використання загальноукраїнського фонетичного правопису й наддіалектних мовних елементів.

Це видання показує нам А. Волошина як авторитетного українського діяча, якого шанували в усьому Підкарпатті й далеко за його межами люди різні — від простих селян до поважних професорів і митрополитів. А. Волошин і справді став символом єдності українства (на чому зацентрував І. Ліхтей у назві передмови) та української літературної мови, адже згуртував навколо себе й української справи і закарпатців, і діячів інших регіонів України, і закордонних українців.

Книгу «Августин Волошин: два ювілеї» високо оцінив світлої пам'яті професор В.В. Німчук. Він наголошував, що оприлюднені в ній тексти варто метаграфувати й видати в академічній серії «Пам'ятки української мови».

Рецензію отримано 21.02.2018

Vasyl Sharkan

Uzhhorod National University, Uzhhorod

AN IMPORTANT SOURCE FOR STUDYING THE HISTORY
OF THE UKRAINIAN LITERARY LANGUAGE IN TRANSCARPATHTIA

Review of the book: *Likhtey, Ihor* (ed.). (2017). *Augustyn Voloshyn: two Anniversaries*. Uzhhorod (in Ukr.).

The review emphasizes the importance of the published book for studying the history of the Ukrainian language in Transcarpathia, paying attention to the fact that on the basis of congratulations to Augustyn Voloshyn 1924 and 1934 scientists can study the dynamics of the development of the Ukrainian language and spelling in Subcarpathian Rus in the 20th and 30th years of the twentieth century.

Keywords: *Augustyn Voloshyn, congratulations texts, history of the Ukrainian literary language in Transcarpathia.*